

Q. B. P.

DISSERTATIO HISTORICA

De

TEMPLIS,

*Quam consentiente Ampliss. Senat. Philos.
in Regia Academia Aboënsi*

PRÆSIDE

HENRICO HASSEL,

Eloquent. Profess. Reg. Et Ord.
h. t. Rect. Magnif.

Publico Examini submittit

GEORGIUS WASSMANN

Aboënsis.

Die 19. April. Anni MDCCLXXXV.
loco & horis consuetis.

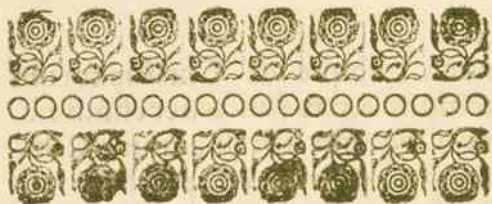
A B O Æ,

Excud. Joh. Kiämpe Reg. Ac. Typ.

Ernestus

CONSPECTUS.

- §. I. Denominationem Templi attingit.
- §. II. In Originem Templorum apud gentiles inquirat.
- §. III. Quibus in locis, ex qua materia & qua forma gentiles templa exstruxerint sua, exponit.
- §. IV. Consecrationem templorum apud paganos tradit.
- §. V. De Juribus templorum apud eos & præcipue Asyli agit.
- §. VI. Quadam de templo Hierosolymitano profert.
- §. VII. Originem Templorum apud Christianos investigat.
- §. VIII. Structuram.
- §. IX. Consecrationem.
- §. X. Jura templorum apud eosdem considerat.



§. I.

Non operæ pretium esse existimamus inquirere, vox Templi unde originem habeat. Parum enim refert novisse, an a Græcis verbis *ἱεῦναι* secare, vel *ἱερῆσαι* definire, an vero a latino tueri derivanda sit, modo constiterit, quid per templa hic intellectum velimus. Accipimus autem hoc vocabulum eo in sensu, quo apud scriptores latinos frequentissime occurrit, ut nimirum designet ædificium aliquod publicum, ubi cultus Divinus perhicitur. Quum vero constituimus, non-

A nulla

nulla quoque de Christianorum
 templis agere; in antecessum no-
 tatu dignum esse ducimus, Chri-
 stianos primis temporibus vo-
 cem templi plane detestatos fu-
 isse; quod præcipue eam ob
 causam fecerunt, quia existima-
 runt illam totam esse gentilem,
 adeoque superstitionis plenam.
 Hinc Patres loca sacris peragen-
 dis destinata, nunc Ecclesias,
 nunc Basilicas, nunc sacraria vo-
 carunt. Sic Hieron. adversus Vi-
 gilant. ad Ripart. Epist. 53. dicit,
 Julianum persecutorem sanctorū
 basilicas aut destruxisse, aut in tē-
 pla cōvertisse. Præter hæc sunt ad-
 huc alia nomina, quæ Christia-
 ni templis olim imposuerunt suis,
 nempe: Domus Dei (α) domus
 orationum (β) conventicula, ut
 ex edicto Maximiani & Constan-
 tii pro Christianis edito discimus,
 Dominicæ, ut videre est in edi-
 cto

3
 eto Maximini, quod pro Chri-
 stianis jamjam moriturus pro-
 mulgavit (γ). Martyria (δ) in-
 super & sedes doctrinæ adpella-
 bantur (ε). Cum autem nomen
 templi primævis Christianis ab-
 ominabile fuerit, dixerit quis
 forsan, neque nobis eo uti licere.
 Verum respondemus, quod ip-
 sum hoc nomen nihil superstitionis
 in se contineat; quare nulla
 suppetit ratio, quo minus ædes
 sacræ Christianorum illo insigni-
 ri possint. Unde etiam id reci-
 nent tam aliæ versiones Biblicæ,
 quam nostræ & Svecana & Fen-
 nica, ut videre est Joh. 2. v. 19.
 1. Cor. 3. 16. & alibi. Ante ve-
 ro quam ipsam argumenti hujus
 tractationem aggredimur, Te
 Lector Benevole exoratum volu-
 mus, sis moderatus horum ju-
 venilium conaminum censor.
 Neque Te offendat, quod in re
 tam ampla atq; proluxa breves
 A 2 sumus

lunus, potioraq; tantummodo attingamus. Nam contra angustiam temporis, atque fortunam minus latam pugnare, difficillimum omnino est.

(a) Euseb. lib. 7. Cap. 30. (b) idem lib. 8. cap. 2. Socrat lib. 5. cap 7. (γ) Euseb. lib: 9. cap. 10. (δ) Sozomenus l. 2. cap. 26. (ε) Chrysostomus Hom: 1. in 1. cap. Joban.

6. II.

Gentilium vetustissimi nulla habuere templa, quod pluribus probari posset testimoniis. Quædam tantum huc transferre sufficiat. De Scythis testatur Herodot. lib. 4, quod nulli DEorum templa ædificarint, præterquam Marti. Verum cum unum tamen templum ibi inveniamus; alias adhibemus gentes, quæ se plane a templorum exstructione abstinere, impie facturos fore censes, qui Diis sana erigerent. Sic antiquissimi Græci (a) Persæ

(3) Bithyni (γ) Carmeli atq; Germani δ) templis carebāt. Quid multis? *ἱερεῖς θεῶν καὶ οἰκδομητῆρ* Zenonis Philosophi & Stoicorum disciplinæ auctoris dogma fuisse Pet. Crinit. refert (·) Sed satis de his. Annon vero loca quædam habuerint, in quibus convenerunt ad cultui DEorum vacandum; ulterius videbimus. Eorum multa scriptores passim referunt: Sic antra Græcos Diis consecrasse suis, priusquam templa condi cœperint apud illos, ex testimonio discimus Alex. Sardi; ζ) Germanos lucos, nemora & altas arbores elegisse Corn. Tac. (η) commemorat. Hinc quercus illæ sacræ, de quibus & Poetæ passim canunt, (θ) & Plin. lib. 16. refert; ad quas populus coivit frequens victimas immolatum. Tales arbores non solum apud Romanos adibantur olim pro templis, Germanosq;
sed

sed & apud Majores nostros. Lucos enim tam sanctos, arbo-
 resq; in illis veteres habuere, ut
 aliquid materiei ibi cædi non per-
 missum fuerit, ut me hac de re
 Stiernhök aliosq; legisse memini.
 Quare vero ejusmodi secretis
 locis delectati sint antiquitas tan-
 tum non omnes gentes, inquit
 Hospinian. de Templ. lib. 1. Cap.
 1. ubi plurimas adfert ex variis
 scriptoribus conjecturas. Fece-
 runt hoc nimirum, vel ut scelera
 quæcunq; ibi facillime perpetrari
 possent, nemine conscio (ι) vel
 quod existimarent, nihil ornatus
 amœniusq; dari quod cultui in-
 fervire posset Divino quam silvæ
 variis arboribus distinctæ (κ). Vel
 tam vasta loca amplaq; ut sunt
 nemora, maxime convenire DE-
 orum majestati arbitrabantur (λ)
 vel etiam propositum fuit, ut
 adeuntibus silvæ incuterent reli-
 gio-

giosum quendam atq; Divinum horrorem, quod Nic. Gerbel, in sua Græcia refert. Conf. Corn. Tac. lib. de Mor. Germ. cap. 93. Senec. Epist. 41. aliq; Sed hactenus a nobis recensita loca nondum gentilibus suffecere, verum accessere alia, ut specus testante Rupert: (u) In specum descendisse Minorem refert Lactant. (v) legesq; inde protulisse. Credebant enim veteres umbras atque tenebras Numinibus repletas fuisse, ut ibid. apud Valer. Max. Siliumq; lib. 1. deprehendimus. Et quis poterit omnia adterre, quæ sibi veteres templa fecere? Lapidés, cespites, truncos, ramos, fagos & plurima alia consecrabant, atq; ad illa cultui, ceu patabant, sacro operabantur. Quas vero apud gentes primum templa condi cœperint, multum disputant eruditi. Celeberr. Rudbeckius

beckius totus in eo est, ut Svecis principatum hac in re vendicet, pluribus probare satagens, quod non tantum primi fana erigere inceperint, sed etiam docuerint alios templa ædificare (ξ) Templa initia sua Ægyptiis debere contendit Herodotus, sic scribens: Βωμὸς τε καὶ ἀγάλματα, καὶ κηρὸς θεοῖσιν, ἀπονεῦμαι σοφίας πρώτης. Et Lucian, πρῶτοι μὲν ὧν ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν ἀιγύπτιοι λέγονται θεῶν τε ἐννοίην λαβεῖν, καὶ ἰερά ἐισαθεῖν καὶ τιμῆνα. Ipse Schurzfleischius quoque in antiq. T. huic adhæret sententiæ. Nec desunt, qui in Italia Janum patrem templa primum extruxisse dicant; quare veteri instituto Latini hunc in sacrificiis perpetuo prætari soliti sunt ut Hosp. docet. (ο) Lactant. antiquissimum Regem Melisseum templorum auctorem facit, cui Servius etiam religionem attribuit

buit. Sunt, qui velint templum Belis jam tum exstructum fuisse, cum turris Babylonica exurgeret, ut Sam. Möll. auctoritate Targum Jonathanis & Hierosolymitani, aliq̄. A pluribus sententiis recensendis super sedemus, ingenue fatentes, in re ultimæ antiquitatis, tantum inter se dissentientibus Historicis nos nihil certi statuere posse. Ulterius disquirentes, quæ fuerit causa, propter quam gentiles templa condere cœperint, animadvertimus, quod fecerint illud in honorem simulacrorum suorum. Nimirum, confecere veteres gentes sibi imagines demortuorum bene de se meritorum, ut ex Valer. Max. passim discimus, aliisque, quæ ut in certo quodam ponerentur loco, ad hoc templa exstrui consultissimum ducebant. Conf. Jac. Guth, in de Jure vet.

Pon-

Pontif. (π) Quid? quod illos vivis etiam ædificasse sacras domos, doceat nos itid Valer. Max. qui honor. M. Valerio Consuli A: o. u. 248. habebatur. Hi tamen Deorū in numerū prius non referebātur, quam mortui erant, juxta illud: *fit Divus, modo non fit vivus*, ut Caracalla dixit consecrans fratrem suum Getam. Non tamen spernendæ aliorum quoque sunt rationes, ut quod templa initia debeant sua sepulcris Heroum (ρ), votis (σ) Miraculis (τ) & fœderibus (υ). Progressu quoque temporis eo dementiæ adducti sunt, ut cuiq; fere & virtuti & vitio templa erigerent, quæ nunc recensere tempus non permittit.

(α) *Alexand. Sardus lib. 3.* (β) *Herodot lib. I.* (γ) *Alexand. lib. 2. cap. 22.* (δ) *Schurtzfließbuis in de antiquitat. templ. atque Gyrald. de Diis gentium Syntagmat. 17.* (ϵ) *lib.*

14. cap. 12. de honest. discipl. (z) lib.
 3. de moribus & ritibus gentium (n)
 lib. I. annal. (9) Virg. lib. 3. Georg.
 v. 332. seq. (i) Munster. in suis ad
 lib. 1. Reg. 15. Sozomenus lib. 5. cap.
 19. (x) Virg. lib. I. Aeneid. (v) Hosp.
 de T. cap. I. (u) Dissertat. ad Valer.
 Max. lib. 1. cap. 2. & 3. (v) lib. 1. 22.
 (z) in Atlant. (o) Cap. V (π) lib.
 3. cap. 7. v. 375. (e) Prudent. lib. I.
 contra Symmachum (σ) Hosp. cap. V (τ)
 Plin. lib. 36. cap. 14. (υ) Dionys. Hali-
 carn lib. 4. p. 229.

§. III.

HOMINES cum primum tantæ
 non essent multitudinis, ut
 terram ubique occupare possent,
 sedes fixerunt suas in locis salu-
 britate, amœnitate atque altitu-
 dine præ cæteris conspicuis. In-
 de quoque haud procul exstru-
 cta fuisse templa valde credibile
 est. Hinc accipimus templum
 Jovis Ammonis loco conditum
 fuisse saluberrimo referente Curt.
 lib.

lib. IV. cap. VII. Upsaliense, amœnissimo, ut Peringsköld tradit aliique, Fennicum planissimo, prout ex *Ronunga Sagun* / cap. 132. discimus. Ad Romana quoque templa si accesserimus, nil frequentius in eorundem commemoratione comperimus, quam quod locata fuerint in hoc vel illo colle. Sic Quirini fanum erectum in colle quirinali, videbis apud Quintil. L. I. 6. p. 79 Veneris in vertice montis Libani positum fuisse narrat Euseb. lib. 8 ut alia taceamus. Postea vero quibuslibet in locis templa extruxerunt. De Augusto legimus apud Svet. in vit. ejus cap. 96. quod locum castrorum suorum verterit in templum. Domus quoque privatae apud Gentiles in fana factae sunt, ut Plutarch. in vit. Timoleont. testatur. Justinus etiam lib. 20. cap.

4. afferit, quod Metaponti Pythagoræ tanta fuerit admiratio, ut ex ipsius domo templum fecerint. Præterimus arces, vias, agrosq; quæ præcipua fuisse templorum loca tradunt scriptores. Taceamus quoque loca, ubi oraculum digito quasi ostenderit templum ædificari debere, de quibus Hosp. videatur de T. De cætero, ut DEos non credebant unius esse naturæ; ita omnibus illis, uno loco templa non ponenda esse, existimabant. Hinc Martis, voluptatum, rixarum, incendiorūque patronorum templa intra moenia urbis non reperies. Sic de Iside & Serapi constat, quod extra pomerium illas collocarint, ceu scribit Laur. Pignorius in expositione mensæ Isiacæ. Pacis vero, pudicitiaæ & artium quarumcunque Dii in civitates admittebantur. Quam rem
proli-

prolixius Hosp. auctoritate Heruscorum disciplinæ nos docet cap. VI. de T; ubi quoq; ostendit, quædam tamen hinc excepta fuisse, ut Jani fanum, quod in foro fuisse Romano ibid. invenimus, ut alia prætermittamus. Materiam porro, quod attinet, ex qua constiterint antiquissimorum gentilium templa, illam apud plurimas gentes reperimus non admodum fuisse pretiosam. Sic Jovem paupertina delubra cominendasse, & ebur, aurum, marmor posteriorū rejecisse atque explosisse, discimus ex observ. Rupert. ad Vellej. Patercul. cap. II. § 3. Et si vetustissimæ templi Fennonum recordemur, nil illud aliud, quam domum tabulatam fuisse, ex Konuugasagun cap. 132. animadvertes. Ægyptii vero, templis primum superbire incepisse perhibentur. Nec aliud frequentius de

de fanis eorum legimus, quam quod elaborato marmore, auro, picturis & cæteris ornamentis fuerint decorata. (a) Ædem quoque Ephesiæ Dianæ a tota Asia 220 annis exstructam, si meminerimus, materiam nobis ostentat magnificentissimam, dictuq; difficillimam, Consul. Plin. lib. 36. cap. 4. Quis poterit omnia heic recensere? Brevibus nos expediemus. Primis temporibus gentiles, ut & alii simplices fuere, & non calluerunt artem architecturæ, in qua demum posteritas tantum profecit, ut vix aliquid supra desiderare posses. Hoc adhuc oberves velimus, quod attenderint antiquæ gentes etiam qualis esset DEus vel DEa, cui templum fieret. Si erat eorum, qui delicias quascunque voluptatesque commendarint hominibus, ut Venus & cæteri, illis vulgo sana erexerunt pompam præ se

ferentia minus necessariam, non item Diis severæ indolis. Quam rem Sam. Möll. de T. auctoritate Vitruvii ostendit, cont. etiam Weidler. in institut. Mathes. cap. de architectura civili, ubi multos ædificandi modos recenset. Figuram vetustissimorum templorum duplicem potissimum fuisse observamus. Velenim erant rotunda, ut Jovis Ammonis in Ægypto, & Vestæ Romæ, vel quadrata, ut Jovis Capitolini & alia. Petrus Bång (β) templum Upsaliense ad imitationem Hierosolymitani exstructum fuisse contendit, sed suo more solis tantum conjecturis nititur. Dividebant plerumque antiquæ gentes templa sua duas præcipue in partes (γ) Quanquam non desint, qui nonnulla trium, ut Bång Upsaliense, & alia quatuor faciant partium, ut Marsham. Can. Chron.

p. 210, Ægyptiorum fana describit.

(α) *Cælius lib. 6. cap. 5.* (β) *de prisca Sveogoth.* (γ) *Hospinian. de rebus T. cap. 1.*

§. IV.

Consecrarunt olim gentiles multa, de quibus Cicero præsertim in oratione pro domo sua ad pontifices consuli potest. Dicebantur quoque infantes consecrari, cum ablaçtarentur, ut Hosp. de T. cap. IV, asserit, Maxime vero solennes omnium, & imperatorum & ædium sacrarum apud illos fuere consecrationes. De illis Herodianus lib. IV. Cap. 2. tam luculenter nobis omnino agere videtur, ut nil supra desiderari queat. Tempa autem certo alicui DEO ut plurimum consecrabantur. Hinc quoddam Jani fanum, aliud Martis, hoc Junonis, illud Appollinis fuisse, in

B

hoc

hoc mansisse Herculem, in isto
 Summanum, & sic de ceteris
 tradunt. Quædam universo De-
 orum choro dedicabantur, ut
 Pantheon apud Romanos. Post-
 ea vero eo adducti sunt, ut ho-
 minibus quoque ea dedicarint.
 Conf. Sveton. in vit. Aug. cap. 52.
 Cic. Tac. aliique. Nonnulli scri-
 ptores adfirmant, quædam tem-
 pla apud gentes vero DEO con-
 secrata fuisse, quod Pet. Bång
 de vetustissimo fano Upsalienti
 pluribus demonstrare conatur (a).
 Priscos quoque Romanos per lon-
 gum temporis spatium conser-
 vasse plurima antiquissimæ illius
 veræ religionis, Rupertus (b)
 tradit. Sed omissis his, brevibus
 ipsum actum consecrationis con-
 siderabimus. Quæadmodum gen-
 tilium religio fere tota in cære-
 moniis consistebat; ita circa con-
 secrationem templorum copio-
 sum

sum earum apparatus adhibuerunt. Variæ etiam gentes circa hoc varios usurparunt ritus, quos recensere nimis foret prolixum: Exempli tantum loco adferimus, quod commemorat Tacitus Histor. lib. IV. cap. 53 de restitutione Capitolii: *Undecimo, inquit, Kal. Julias, serena luce, spatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque. Ingressi milites, quibus fausta nomina, felicibus ramis. Deum virgines Vestales cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua rivis & fontibus omnibusque hausta, pertuere. Tum Helvidius Priscus prætor, præeunte Plauto Eliano pontifice, lustrata suovetaurilibus area & super æspitem redditis extis, Joves, Junonem, Minervam, præsidesque imperii Deos precatus, uti cœpta prosperarent, sedesque suas pietate hominum inchoatas, divina ope attollerent, vittas, quis ligatus lapis, innexique funes*

erant, contigit. Simul ceteri magistratus, & sacerdotes, & senatus & eques, & magna pars populi, studio letitiaque connixi, saxum ingens traxere, passimque injectæ fundamentis argenti aurique stipes, & metallorum primitiæ nullis fornacibus victæ, sed ut gignantur. Prædixere haruspices ne temeraretur opus saxo aurove in aliud destinato. Notatu dignum est cum exstructione deinde pergerent, quod nemo se subduxerit cujuscunque esset conditionis. Et imperatores quoque ipsos hoc in negotio plurima fecisse legimus, colloque suo necessaria extulisse; ut de Vespasiano apud Svet. in vit. ejus cap. 8. circa restitutionem Capitolii existat. Uude illud etiam colligimus, quod imperatores adfuerint, cum templa dedicarentur apud Romanos. Quamvis non negandum sit, quin hic honos aliis quoque fama atque auctoritate

conspicuis aliquando contigerit. Conf. Pet. Tull. de T. Verba vero consecrationis proferens pontifex, hoc faceret sine titubatione atque intermissione minimæ syllabæ. Alioquin tota dedicatio incassum fuit. Hinc Senec. in laudem M. Horatii Pulvilli ad Marciam cap. 13. scribit, quod cum nunciabatur ei mors filii ejus, istud se exaudisse dissimularit, sed postem tenens & Capitolium dedicans, solemnia Pontificalis carminis conceperit, gemituque non interrumpente precationem, & ad filii sui nomen Iove propitio &c. Fiebant præterea apud gentiles anniversariæ consecrationes, quod Pausan. nobis ostendit lib. 5. dicendo, quod apud Eleos quotannis die XIX mens. Feb. aruspices cinerem ex Prytaneo deportarint, eoque aqua ex Alpheo amne diluto, aram Iovis Olympii obliverint. Dedicaturi templum

ali-

aliquod, offerebant quoque in memoriam grati animi pro primitiis legumina elixa. Unde Aristophanes dixit: *Testor Jovis Herculei ollas, cum quibus ara olim dedicata est.* Non negandam tamen, quin sumptuosiori hostia aliquando cōsecrationes apud illos factæ sint. (γ) Postremo dederūt veteres gentes in consecratione, templis suis quædam jura atque immunitates, de quibus mox aliqua dicemus.

(α) *de Sveogot. Prisc. lib. IV.*

(β) *In observ. in Val. Max. lib. I. cap. I.* (γ) *Hoſp. de dedicat. T.*

§. V.

CURAM templorum suorum gentiles olim gessisse maximam, ubique comperimus. Hinc Fennoſ, ut de aliis nil loquamur, non solum assiduas egisse ad templum Dei sui Jumala vigilias, sed & id defendisse pro virili, cum hostile quid illi immineret,

ex

ex Romungasag. cap. 132. discimus. Habuere præterea gentiles sana tam sancta olim, ut si quis eorum violator inventus fuit, eum in ipsos Deos injuriosum fuisse existimarint. Unde tantum non omnes imperatores apud scriptores reperies ædi semper pepercisse sacræ. De Agesilao, cont. Corn. Nep. In Vit ejus cap. IV. 6. De Alexandro, Curt. lib. IV. cap. IV. 13. De Tiberio, Corn. Tac. annal. lib. III. cap. 61. 3. Et quod maxime miraberis, nolere inferre injuriam sedi Deorum, quos ipsi non coluere. Jus vero asyli præcipuum animadvertimus fuisse templorum. Quod primum institutum fuisse legimus eorum in usum, qui non destinato animo consultoque aliquem læserunt, ut Vergil (a) tradit aliique. Unde primum templum omnium Athenis a nepotibus Hercu-

Hereulis ad hoc existuctum, fanum
 misericordiæ vocabatur. Consul.
 Serv. 8. æneid. & Statius 2 The-
 baidos. Jure idcirco Gylippus apud
 Diod. Sicul. Lib. 1. 13. illos,
 qui dolo malo, quique injusta
 alieni cupiditate in mala incide-
 rant, a locis refugii arcendos
 esse existimat. Ovidius quoque
 lib. 5. de Persei Phineique pugna,
 indignum esse dicit, scelerato pro-
 desse aram. Et hominibus nefa-
 riis in fano jus asyli non deberi,
 scite dixit quondam Philo ludæus.
 Postea autem hic modus laudabi-
 lis innocuos defendendi in abu-
 sum abivit, ut sine discrimine tam
 probi, quam improbi ad templa
 confugerint, ibique tuti ab omni
 vi fuerint. Talem refugii locum
 Nimrothoꝝ Gigantiæ Babylonē,
 Gilbertus Cognatus Narrat: lib.
 4. atque Cadmo Thebis fuisse A-
 lex. ab Alexand. lib. 3. cap. 20.
 osten-

stendunt. Aperiebant nimirum homicidis, latronibus atque capitalis supplicii reis hi ipsi templa alyla advenientibus futura. Quod & Romulus atque Remus secuti sunt, ut eo modo facilius cives ad se traherent (β). Hunc perversum morem imperatores cum plurimum detrimenti damniqve reipublicæ adferre intelligerent, privilegia alylorum, immunitatesqve sustulerunt; quod primum Augustus quoad magnam partem fecit (γ), & demum Tiberius consummavit, qui pertæsus tantæ alylorum libertatis, hæc privilegia in totum abrogavit. Conf. Svet. in Vit. ejus cap. 37. Verum nemo eas foveat cogitationes, quod templa tantum fuerint alyla, & non alia etiam loca. Nam lucos atque nemora ad hæc consecrata quoque passim invenimus; ut lucum Romæ a Romulo alylum factum

etiam, imo (d) civitates & (e)
 littora, (f) Præter hæc innume-
 ræ aliæ immunitates competebāt
 templis, quarum has enumera-
 re sufficiat. In multis casibus non
 nisi loti in templa admitteban-
 tur. Unde Clemens Alexand.
 legem habuisse Ægyptios di-
 cit, ne quis templum a vene-
 re recens, nisi lotus, ingrederetur.
 Omnia quoque profana a
 sacris arceri voluere olim gentes
 juxta formulam: *Procul binc mo-
 neo, procul binc quecunque profana.*
 (n) Vel: *ite profani, sacer est lo-
 cus, ite procul* (g). Non munie-
 bantur solum ipsa profana amplis a-
 pud gentes privilegiis juribusque,
 sed & quæcunque in illis contine-
 bantur. Quapropter opes, plu-
 rimos illuc olim deposuisse legi-
 mus suas. Quod collectu facilli-
 mum est ex Hannibalis factu ex
 Corn. Nep. in Vit. ejus cap. 9.

Quæ

Quæcunque etiam petinebant ad sacra antiquarum gentium, ut agri &c. in illis nil mali committere maxime severissimeque prohibitum fuit. Quid? quod neque mæjere in illis fas fuit; ut Perseus testatur l. II 3, sic scribens: *Pueri sacer est locus, extra mæjite.* Et Juvenalis: *Cujus ad effigiem tantum non mæjere fas est.* Videmus in eo adhuc templorum gentiliū auctoritatem, quod fanciverint, ut si quis vel iusta cæde iniquatus esset, prius tamen se purgaret, quam ad sacra illi aditus pateret (1). Præcipiebatur etiam, quo qualique vestimentorum genere homines ad templa gentilium accederent. Candidas vero vestes ceu optimas commendarunt. Apud Plut. in Rud. a. 1. sc. 5. hæc verba occurrunt: *Ergo æquius vos Candidatos venire hostiatos.*

que

que ad hoc fanum, ad istum modum non venire solet. Atris vero vestibus procedere non fuit licitum. Conf. Corn. Tac. Annal lib. 8. cap. 6. De cætero, tam pura sanctaque habuere templa sua gentes omnia, ut nec mungere se cui in illis licitum fuerit, prout testatur Arrian. in Epictet. lib. 4. cap. 11. Et quod adhuc magis miramur, non permittebant jura, ut cadauer spectaret, nedum tangeret sacerdos Jovis, ut vid. est ex fragment. Historic. Fabii Pictoris ap. Grut. Jejunium etiam imperabant, sacris cum aliquis initiaretur. Hinc Julius Cæsar decem dies ab esu carniū atque vino in cultum Iūdis sese abstinuit (*). Postremo pertinebat & hoc ad jura templorum, ut saluberrima præcepta acciperent inde homines & oracula consilii plena. Præceptorū istiusmodi Cic. 4. de finibus
me-

meminit, recensendo hæc, quæ
 præcipua: Tempori, nimir. est pa-
 rendum. DEus seqvendus. Quisq;
 seipsum noscat. Nihil nimis. De o-
 raculis hoc loco agere per brevita-
 tem nobis propolitam non licet.
 Magnam templorum gentilium di-
 gnitatem olim fuisse, ex eo et-
 iam animadvertimus, quod non
 permiserint, cum arma ancilia
 mense Mart. per 30. dies circum-
 gestarētur, ut publicæ aliquæ gere-
 rentur curæ, armaque caperen-
 tur (A) neque ut iter sulcipere-
 tur (V). Idem de festis diebus Mi-
 nervæ Xenophon quoque testa-
 tur, quod publice privatimque
 diligenter observarent, ne incho-
 ato festo, nedum peracto, quic-
 quam aggredierentur. Prohibiti
 fuere ad simulacra accessuri ado-
 raturique, ne lugerent de infor-
 tunio aliquo, ut ex antea cit. Se-
 nec.

neca loco de M. Horat. Pulvillo colligere possumus, atque Casaubono ad Spartianum de Vero Marco. Infimum inter jura ista locum occupat, quod loca sacra in profanum usum non siverint transferri (v) Hæc & plura alia, quæ his angustiis non includi possunt pagellis, si inspiciamus, unde originem traxerint, non dubitamus asserere, quin plurima saltem, ex populo DEi emanaverint, atque ad gentes devenerint, quemadmodum rivuli quidam doctrinæ revelatæ in mundum se diffuderunt.

(α) lib. 3. de invention. rer. cap. 12. (β) Liv. lib. 1. & Dionys. Halicarn. lib. 2. (γ) Strabo Vadianus in Epitom trium part. terra in Jonia, & Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 20. (δ) Ovid. lib. 3. fast. & Dionys. Halicarn. lib. 2. (ε) Plutarchus in Romulo. (ζ) Herodot.

redot

rodot. lib. 2. (n) Silius lib. 17.
(9) Calpurnius Ecloga 2. (1) Vir-
gil. lib. 9. eneid. & Turneb. l. 22.
advers cap. 17. (u) Plutarch. in
lib. de Iside & osiride. (A) Sveton.
in vit. M. salu. Othon. cap. VIII.
5. (u) Liv. lib. 7. p. 954. (1)
Plin. Hist. nat. 10. 3.

§. VI.

Peracta sic qualitercunq; tem-
 plorū apud gentiles tractatio-
 ne, jam ad populum DEi, ut vo-
 cantur passim Judæi, transitum
 faciemus. Divisione heic statim
 temporis in ante- & post- Dilu-
 vianum opus est, secundum quā
 videbimus, quando primum tem-
 pla habuerint. Tempore a con-
 dito mundo ad illud, quo totus
 orbis, & omnia, quæ in illo fue-
 runt, aquis immergebantur, an
 templa quædam exstiterint, nec
 ne, ut sacra scriptura non defi-
 nit, ita ex silentio illius probabi-
 liter

liter colligimus nulla tum fuisse; quippe quum cæteroquin aliquã saltem eorum mentionem fecisse credibile admodum sit. Sic etiam posteritas Noachi ad tempora Salomonis templis caruit. Tempora, inquam, plane nesciverunt Patriarchæ, atque pro his usi sunt nemoribus & arbutis Gen. 21. v.

43. Quæ progressu deinde temporis aliam plane induerunt faciem, factaque sunt loca, ubi non, ut primum verus colebatur Deus, sed Dii varii fictitii. Hujus facti DEUS illos multis in locis reos agit in Vet. T. Utebantur vero primi homines tunc lucis, cum alicubi diutius potuerunt permanere. Sed si proficisci illis necesse esset, tunc tabernaculum senioris cujusdam in templum sibi elegerunt. Conf. Exod. 33. v. 7. seq. cujus vicem tabernaculum a Mose jussu ipsi-

us DEi exstructum, die prima mensis primi (α) anni secundi exitus ex Ægypto, ubique suppleret (β). Communis sententia est illa, quod ædificatum hoc sit A:o Mundi 2455. Quapropter non videmus, quo jure Sam. Möll. in diss. de T. V. illud iptum primum A:o 2514 erectum dicat. Nam Mosen tum jam mortuum fuisse Chronologi nos docent. Tabernaculo apud Israëlitas invento, nemo existimet, quod jam templum deprehenderit, ubi gradum sistere debeamus. Adibimus igitur templum Hierosolymitanum, quod unicum in toto isto regno, omnem populū Israëlis continente reperimus. Voluit DEus hoc iptum sibi exstrui, non solū ut proprium præcipuumq; domicilium, sed & in præfigurationem adventus sui in carnem. Ædificabat au-

C

tem

tem atque erexit illud Salomo filius Davidis, Rex Israëlis ditissimus sapientissimusque omnium Regum, anno imperii sui quarto jam incipiente (γ) Mundi, 3102 (δ). Quantū vero in hoc opus perficiendum impenderit, quisque facillimo collecturus est negotio perpendēs, quod operarios 30000, vectores lapidum, aliusque materiae 70000 & lapicidas 80000 habuerit. Quæ prolixius ipsa tradit scriptura sacra passim, præcipue cap. 6, & 7. 1 Reg. item. 2. Chron. 3. seq. In quibus locis templi quoque hujus magnificentissimi sufficientissimam habemus descriptionem. Non itaque moram heic nobis neçtet, in quo loco, quaque forma conditum sit, non tripartita illius divisio, non consecratio ipsius (ε). Tacebimus quoque fata ejus, a quo & quando destructum, & quo deinde tem-
pore

pore reparatum sit. De quibus
 ex professo egit Pet. Aurivillius
 diss. de Templo Hierosol. Illud
 nunc ostendendum in nos tan-
 tummodo suscipimus, quod
 Salomo architectandi modum ab
 Ægyptiis aliisque gentibus non mu-
 tuatus fuerit. Neque eo egebat Rex
 omnium rerum peritia instructis-
 simus. Nullum enim hujus rei
 vestigium in sacra Historia exstat;
 quod, si factum fuisset, non reti-
 cuisset, cum alias circumstantias
 ædificationem templi concernen-
 tes accurate recenseat. Præterea,
 cum verum hic DEUM coleret,
 illi non item; inde quoque con-
 cludere possumus, illum in ex-
 struendo hoc templo ad nutum
 Divinum, templa, aras atque
 simulacra impiorum dirui jubē-
 tem, sibi que novo exemplo ædem
 fieri volentem, totum se compo-
 tuisse. Hanc etiam Schurz-

fleischii mentem fuisse deprehen-
 dimus in Diss. de antiq. T, ubi
 variorum scriptorum auctoritati-
 bus suffultus hæc verba profert:
Aegyptii DEO invisi homines, & He-
brais exosi pariter, ex Mausoleis re-
gum, & sepulchris templa construe-
bant, eaque omni fœdabant impietate,
quorum effingere speciem, & expri-
mere formam, rationemque extru-
endi templi externam, & a peregrina
gente petitam consecrari, Hebra-
is Religio fuit. Et ut unam insuper
 addamus rationem, Judæi ædes
 sacras posuerunt versus occidentem,
 quod gentes nunquam fecisse le-
 gimus (?). Num omnium ædium sa-
 crarum in orbe hoc terrarum,
 templum Hierosolymitan. anti-
 quissimum sit, disquirunt. Hæc
 cum nec velimus nec possimus
 fidem Historicorum maximorum
 tollere, profiteamur, si sermo e-
 rit de fanis cultui idololatræico

consecratis, quod vetustiora omnino hoc ipso templo Hierosol. inveniuntur. Ædes vero si investigemus, in quibus veri Numinis cultus vigerit, nullum eo antiquius quis unquam reperiet. Et parum vel potius nil refert, an aliquod aliud antiquitate superet, multum autem, an in se & usu præstantius sit. Jura habuit hoc templum Hierosolymitan. maxima, quæ Judæi quantum in illis erat non passi sunt violari. Idem etiam collectu facillimum cuique est vel ex eo, quod Salvator, quantum falso, ideo ad mortem damnatus sit, quasi blasphemis hunc locum affecisset. Causam Stephani mortis a falsis æque testibus eandem allatam vid. act. 6, v. 14. ut nil loquamur de notissimis, quod in sanctum sanctorum nemo, nisi summus Pontifex semel tantum quotannis intromitteretur: in sanctum

ctum soli seniores atq; scribæ. Et quis poterit heic omnia privilegia ei concessa recensere, quorū plena est sacra scriptura? Videbimus tamen paucis adhuc, num templo Hierosolymitano competierit jus Asyli. Illud cur affirremus, nullibi rationes invenimus, sed civitates habebant, quo confugere potuere illi, qui involuntarie & casu aliquem læsissent (9). Fuere hæ civitates primum sex tantummodo, tres cis, & totidem ultra Jordanem. His tamen DEUS tres adhuc addi jubet per Moſen Deut. 19. ut novennarium compleverint numerum.

(a) Exod. 41. 2. (b) Hosp. de T. (γ) 1. Reg. 6. v. 1. seq: (δ) Polydor. atque Vergilius lib. 3. cap. 9. (ε) 1. Reg. 8. (ς) Hosp. de T. (9) Exod. 21. v. 13. Deut. 19.

§. VII.

NEqve Christiani primorum a nato Salvatore temporum templis gavisi sunt, sed pro iis utebantur vel ædibus privatis fidelium, ut ex Act. Apost. passim constat, atqve Eusebio (a), vel cœmetriis, hoc est, sepulcris sanctorum demortuorum (b). Cultum suum in occultis quibuscunqve peragebant locis, (c) quæ similitudinem quandam cum antris atqve speluncis habebant (d). Et si recordemur persecutionum illarum maximarum, quibus per tria secula nimium quantum cruciati erant, facile adducimur, ut cum Schurzfleiscio statuamus Constantinum M. jus templorum illis concessisse. Interim non negamus, quin ante hoc tempus, sub mitioribus imperatorib⁹ quædam saltem templa Christiani sibi condiderint, quod Eusebius

(e)

(6) testatur sub Alexandro Severo, Gordiano, Philippo & præsertim Gallieno, qui pacem Ecclesiis ubique reddidit, factum fuisse; qui tranquillus status Christianorum, Diocletiani imperii 19. anno, Euseb. notante, vicissim, ut ante pluries, deplorandum expertus est fatum exitumque. Hic enim edictum promulgavit, ut funditus omnia Christianorum templa everterentur. Quod strenua mox executio per præfectos ipso paschatis die secuta est (?). Nec mitior fuit Galerius Maximinus Constantii Chlori in imperio collega (n), usque dum morbo foetido & desperato correptus sanciret, ut persecutiones violationesq; Christianorum cessarent (?). Quid multis? Amplam hanc rem in compendium mittamus: Ab initio Christianismi ad tempora, quæ

quæ supra diximus Constant. M. varia fuit Christianorum conditio, nunc paulo lætior, nunc tristissima, nunc pacifica magis, nunc turbulenta, unus permisit illis templa extruere, alter eadem destrui iussit. Quum vero Constant. M. per decretum, quod habetur apud Eusebium (*), non solum immunitatem libertatemque Christianis templa e novo ædificandi, vel gentilia in sua convertendi, daret, sed & ipse plurima extrui curaret (*), numerus ædiū sacrarū mirum in modū crescere cœpit. Præcipue quum & ipsi imperatores seqvêtes idem institutū magno studio persequerentur; quos inter præsertim nominat Justinianū Zonarastom. 3 qui non solū ipse nimiam omnino ad hoc diligentiam adhibuit, verum etiam pontificibus Romanis potestatem dedit, vel nova templa ædificandi, vel

vetera paganorum in usum Christianorum commutandi, ut supra de Constant. commemoravimus (λ). Hinc accepimus Patricium secundum ut alios prætereamus 365. fundasse Ecclesias. (μ) Hinc quoque factum est, quod post annum Ch. 400. extra urbes in cacuminibus montium, imis vallibus littoribus maris & fluminum, aliisque solitariis locis & sylvestribus condi cœperint ædificia sacra (ν). Jam non finis fuit templorum. Ex privatis quoque ædibus fecere Christiani sibi Ecclesias A:0 500. (ξ). Et tandem sub Carolo præcipue M. tam magnifica condita fuerunt, ut dici non possit. Tale fuisse templum Argentine, Stumpfius (ο) atq; Bergome beatæ Virg. Mar. Bergomenes (π) ostendunt. Quam vero indigne hanc pompam haud necessariam saniores omnes tulerint, &

in eis præcipue Patres Hieronymus, Lactantius, Chrysoſtomus aliqve paſſim, videri poteſt in ſcriptis eorum. Miraberis ſane, ſi tecum reputes, quanta diligentia in ædificandis templis uſi ſine Chriſtiani antiqui. Non puduit ſuperiores cum infimis heic operari. Constant. M. ablato diademate ob numerum 12. Apoſtolorum 12. cophinos terra plenos humeris impositos bajulans aſportavit ad baſilicæ extruccionem, ut plurimi teſtantur (e).

(α) lib. 6. cap. 10. (β) Theodor. lib. 2. cap. 14 (γ) Vergil. lib. 5. de invent. rer. cap. 8. (δ) Hoſp. de T. (ε) lib. 8. cap. 1. (ζ) Euseb. lib. 8. cap. 2. (η) Idem l. 8. cap. 16. (θ) Niceph. lib 7. cap. 3. (ι) lib. 2. de vit. ejus. (κ) Socrates lib. 2. Tripart. Hiſt. cap. 18. (λ) Epiphani. lib. 1. tom. 2. contra hæreſes (μ) Henric. de Erdſfordia. (ν) Hoſp.

Hosp. de T. (ξ) Gregor. M. lib. 8. Epict. 3. (ο) in Chron. (π] lib. 2. (ρ) Grut. in dissert. 15. in Tac. p. 40. atque Casaubon. in act. quæ Sylvestri commemorat.

§. VIII.

LOca, quod attinet, ubi Christiani olim templa sua erexerunt, breviter tenendum est, quod varia fuerint. Præter illa tamen loca, quæ necessitas videbatur templis destinasse, ut civibus commodissime inservire possent, hoc observamus, quod veteres Sveci, vel loca sepulcrorum maiorum suorum, quæ nostra lingua *ättehagar* olim nuncupabantur, vel *lucos*, in quibus superstitione pagana vigente sacrificarunt, (α) templis condendis elegerint. His adhuc accedere plurima alia, ubi nimirum

rum apparitiones aliquas sibi factas fuisse imaginabantur. Tale quid de Geysa atque Ladislao Ungariæ regibus, (β) & Henrico septimo Thuringiæ Landgravio (γ) perscriptum invenimus. De materia, ex qua constiterint primæ Christianorum ædes sacræ, non est, ut multa dicamus. Hæc namque nullam præ se ferebant magnificentiam, ut Patres nos passim docent, quæ temporum Constantini M. cœpit, post Carolum vero M. majorem in modum adcrevit (δ). Excellentiam templi Div. Jacobi Venetiis describit Egnatius (ϵ). ubi non aliud, quam quævis pretiosissima nobis ostentat. Cui nil cedere Coloniense templum opere 254. annorum exstructum (ζ), atque Florentinum (η) scriptores testantur. Brevibus: cum res Christianorum maxime florere videren.

rentur, erigebant templa, quæ præstantia sua, gentilium quorū-
 cunq; fana multis superarent mo-
 dis. Vulgares lapides parcius ad-
 hibebantur in extruptione ædi-
 um sacrarum (9). Quam vero
 in formam hi ipsi primum tem-
 pla ædificarint sua, ulterius vi-
 debimus. Circa quod communis-
 simum tantum præcipuumque
 usum notasse sufficiat. Scilicet
 extruebant ea primi Christiani
 non in oblongi figuram, qualia
 nunc tantum non ubique vi-
 dentur, sed ad modum pla-
 ne circuli, rotunda. Consul.
 Pet. Diikman de antiquitat. Ec-
 cles. Tredie Glocken. Ubi quoque
 causam subiungit, quare sic con-
 siderint, tempusque quo ab hoc
 resilierint more. Chorus vel lo-
 cus altaris non fuit in altera par-
 te domicilii, ut nobis ubique est,
 sed in media, quod Eusebius (1)
 de-

describens formam apparatusque
templorum suo tempore exstru-
ctorum prolixius demonstrat.
Hac ratione altare centrum qua-
si constituebat domus istius ro-
tundæ, quod cancellis circum-
quaque septum erat, quo nemo,
nisi soli presbyteri ministrique
hilce servientes admittebantur
(*). Cum vero deinde hic mo-
dus sub papatu exolevit, varii alii
successere, quorum Sam Möll.
de T. V. quinque præcipue re-
censet, ut fornicata, a trabibus
in tholo cœuntia, pergulis hor-
tensibus Lusthuus similia, Kors-
thyrchior / & quadrata, more pri-
vatarum ædium structa. Tur-
res quoque supra templa sua præ-
altas erigebant, quod testatur, ut
alia taceamus Bergamente fanum,
altitudine 574. pedes excedens
(λ). In apice turris semper illos
vel crucis figuram cum imposito
gallo

gallo adhibuisse animadvertimus. Illud in memoriam Salvatoris crucifixi; hic vero ad designandas vigilias omnibus horis contra hostes Spirituales agendas, adponebantur (μ). Præterea templa apud Christianos olim, ut & nunc, versus orientem locata fuisse reperimus. Non tamen existimandum, id factum fuisse ad imitationem gentilium. Extruxerunt enim Gentiles ædes suas sacras versus orientem, ob cultum solis, Christiani ejuscemodi superstitionem exosi, versus hanc plagam templa convertunt, ut ad lucem recipiendum eo essent aptiora: quod Pet. quoque Diakm. (τ) asserit, dicendo quod antiquis pertrequens mos fuerit, quin & leges tulerint, ut omnes domus luci aptæ conderentur. Quare noluerit Christiani nulla cogente necessitate a vetustissima consuetudine

dine recedere. Vel potuit modus, quem sapius diximus ædes collocandi originem habere ex Vet. T. consuetudine, qua orantes se ad orientem convertebant (ξ). Vetustissima Christianorum templa ad septentrionem nullas, vel saltem paucissimas habuere fenestras, ut aquilonem, ventum frigidissimum arcerent. Tam prope quoque ad cingulum aræ ab illa parte constructa fuere, ut murus ædis tantum non ubique ipsam sepem constituerit. Non enim opus erat illic locum relinquere mortuis sepeliendis, ubi nemo humari voluit. Et si quis ad illam partem terræ mandabatur, id infamiæ quædam nota erat (*). A partibus vero orientali atque meridionali tot fecere lumina, quot ædificium desiderare videbant. Ad occidentem, non nisi perpauca inveni-

es. Januas quoque in antiquissimis Christianorum templis, ad septentrionalem plagam conspicientes nullas, sed ad alias omnes. Et, cum omnibus sepulcrum in ipsis templis non possit dari, consuetudo exorta est, quod putent homines loca ad januas partis meridionalis, proxime honore accedere locis in ipso fano, & sic deinceps, quod memini alicubi Per. Dukm. etiam testari. Offert se heic quoque occasio opportuna dicendi aliquid de eo, quod apud nos corpora demortua orientem versus directa terræ demandentur; cujus instituti ratio esse potest, quod commodissimū visum fuerit, ut funera linea parallela cum templo ponerentur. Vel iste mos corpora sepeliendi proveniebat ex conjectura quadam inter antiquos, extremum ita tandem futurum judicium

ut

ut Salvator a parte orientali Hierosolymæ stans, & ad ipsam urbem se convertens judicaret Quare ita mortuos humarunt, ut resurgentes occurrant judici (π). Essent præterea quædam de hoc etiam proferenda, quod antiqui loca, ubi campanas suas habuerint, quæ Kläckstaplar vulgo nominari solent, nunquam ad septentrionem posuerint; sed cum illud cuique ex supra dictis patefeat, finem demum his imponemus, ad divisionem templorū apud Christianos properantes. Hic illud in universum est tenendum, quod vix aliquis Christianorum templa plurium fuisse partium, quam duarum invenerit, presbyterii scil. seu chori atque ipsius Gremii (e). Alii & in eis Sam. Möll. (σ) sic illas expriment: Gremium dicunt sanctum seu templum ipsum per excellen-

tiam nuncupari, presbyterium vero vel chorum, sanctissimum penetrale. Illuc in *ναός* vel gremium omnibus patebat aditus, huc, non nisi sacerdotibus, atque illis, qui missam peragerent ac canerent. Facta est hæc divisio ad imitationem Hierosolymitani templi, tribus præcipuis constantis partibus, atrio nimir. Sancto, atque sancto sanctorum, hoc tantummodo discrimine, quod sanctum sanctorum ministris Christianorum non clausum fuerit, ut apud Judæos, ubi soli supremo Pontifici semel tantum singulis annis id introire licebat. Unde factum est, ut atrio facile carere potuerint Christiani. In illa vero templorum parte, quæ sanctum dicebatur, primum non aliud inveniebatur, quam pulpita auditorum (τ). Postea suggestus, baptisterium, sacraria accesserunt.

cessere, & ultimo organa musica, picturae & martyrum monumenta. In sanctissimo libri praecipue cantuum notularumque reservabantur. Ad introitum Chori parieti verba impressere antiqui, quibus plebem inde arcerent. Meminit talis cujusdam scripturae Pet. Diikm. (v) sic sonantis: *Rustice, Buck, quis te tulit hic, Est locus eorum, qui cantant Et non aliorum.* Sed his haecenus a nobis dictis partibus, quidam non contenti, nervos in id intendunt omnes, ut vel trium vel quatuor templa antiqua Christianorum faciant partium; ea sic dividentes, ut a janua fani ad baptisterium prima constituatur pars, deinde a baptisterio ad chori introitum, secunda, & ultimo a chori janua ad altare, tertia, prout haec divisio in *Helsing. L. R. B. 21. Floct* invenitur.

Ve-

Verum salva est res. Non dividitur templum hac partitione, sed designatur tantum, quod delictorum patratio in uno ejus loco majoris æstimata fuerit, quam in alio, ut Pet. Diikm. etiam sensit. Idem quoque dicendum de quatuor partibus existimamus, *Wäcshuus* / nimirum, *händrum* / *Hög-Choret* atque *Sacristia* / in quas Pet. Diikm. templa dividit. Quo enim jure cum de æde sacra tantum loqui volumus, ille ex *Wäcshuus* atque *Sacristia* peculiare facit templi partes? Quod si concederetur, quid obstat, quin eodem jure ossuariū, campanisterium, & cætera ejus generis, distinctas templi constituāt partes. At sic nimis multiplicarentur

(1) *Pet. Diikman de antiquitat. Eccles.* (2) *Bonsinius lib. I. § 4. De ead. 2.* (3) *Chronol. de ducibus Bavaria.*

nie. (d) *Bruschius de Monast. Germ.*
 Fol 129. (e) *lib. 6. cap. 5.* (f) *Tritt.*
bem. in Chronol. (g) *Palmerius in re-*
lation. (h) *Hosp. de T. cap. VI.* (i) *l.*
10. cap. 4. (k) *Euseb. loc. cit. Durand.*
lib. 5. (l) *Stumpfius in Chronol.* (m)
Ret. Diikm. de antiq. Eccl. (n) *in an-*
tiq. Eccl. (o) *idem* (p) *Auct. sæpe cit.*
 (q) *Ebart. in supplement. Theol. quest.*
 20. (r) *Hosp. de T.* (s) *in diss. de T.*
Vet. (t) *Hosp. de T.* (u) *in antiquitat.*
Eccles.

§. IX.

QUOD attinet consecrationem
 ædium sacrarum, primos
 inter Christianos hæ factæ sunt
 solum precibus. (a) His autem,
 quæ postea superimpositæ sunt
 cæremoniæ atque ritus, vix dici
 potest. Præter Missam tamen po-
 tissimam illam superstitionis pa-
 pisticæ portionem unctio Chris-
 matis admodum necessaria duce-
 batur, ut ex bulla Clementis o:ti
 colli-

colligi potest; ubi Sylvestro 1:0
 unctio illa chrisomatis aliæque pu-
 eriles cæremoniæ acceptæ ferun-
 tur. Narrabimus breviter totum
 actum consecrationis, qualis tūc
 temporis erat, prout vetus quæ-
 dam Agenda ipsum nos docet:
 Postquam Episcopus sacris indu-
 tus vestimentis, cum omni cle-
 ro, universoque populo ad limi-
 na templi consecrandi venerat,
 12. candelæ intus, ante totidem
 cruces in templi parietib⁹ depictas
 accendebantur. Primū ad occlu-
 sas templi fores Episcopus ali-
 quot recitabat preces; postea &
 clerus & populus templum cir-
 cumibant, & responsum ali-
 quod cantabant, Episcopo parie-
 tes *aqua benedicta*, quæ sale mixta
 fuit, cum fasciculo hyslopi *asper-
 gente*. His peractis, cum ad o-
 stium, unde modo digressi fue-
 rant redissent, Episcopus repeti-
 tis

tis quibusdam preculis, ostium
 accedens, baculo pastorali illud
 pulsabat: *Tollite inquam, portas
 principes vestras, & elevamini porte
 eternales, & introibit rex glorie.*
 Diacono concluso in templo, in-
 terrogante: *quis est iste Rex glorie?*
 Episcopus respondebat: *Dominus
 fortis & potens in praelio.* Quibus
 absolutis, pontifex januam jube-
 bat referari, atque ipse cum duo-
 bus tribusve ministris tantum in-
 gressus, foris reliquis manentibus, ter
 templum alloquebatur hac itera-
 ta salutatione: *Pax huic domui.* O-
 stium denuo mox claudebatur,
 & Episcopus ad altare preces fa-
 ciebat. Tempore, quo Episco-
 pus altare & omnia ejus instru-
 menta in templo *sanctificabat*, cle-
 rus foris *Litanias* cantabat, &
 quidam sacerdotes humeris fere-
 trum gestabant, cui *reliquie* no-
 vum

vum templum illustraturæ impositæ erant. Ludebat autem Episcopus variis in templo ineptiis, appingendo litteras parietibus, exorcizando sal, aquam, cinerem, vinum: hisque simul commixtis pollicem intingebat, ac sæpius crucis signo altare notabat, parietesque interiores templi, atque totam aream. Post hæc ad altare rediens, incensum offerebat. Tandem in omnes angulos pollice innumeras pingebat *crucis*, hæc adjiciens verba: *Sanctificetur hoc templum in nomine Patris, Filii & Spiritus S. Amen.* His factis concionem habebat Episcopus ad populum ante ostium templi, de variis rebus, quæ tamen magis ventrem, quam cultus sacros spectabant. Et sic omnes simul templum horrendo boatu ingressi sunt: Vid. Joh. Sleidan: (β) hæc eadem, fere describens. Veteres
 non

non semel tantum sua templa
 consecrarunt, sed annuatim. Qui
 mos inter antiquissimos omnino
 non viguit Christianos, verum o-
 riginem suam primum Constan-
 tini M. tempori debet (γ). Ante
 illud enim tempus nullibi apud
 Historicos Ecclesiast. legimus tem-
 plorum dedicationes repetitas fu-
 isse. Quem deinde morem Gre-
 gorius M. A:o 600, confirmavit,
 sic sanciendo: *Solemnitates Eccle-
 siarum dedicationum per singulos an-
 nos sunt celebranda* (δ). Dies vero
 quibus hæ anniversariæ conte-
 crationes celebrarentur apud hos-
 ce olim erant illi ipsi, quando
 primum hoc vel illud templum
 dedicatū fuerat. Sic 14. diem mens.
 Sept. quotannis festivitati templi
 Salvatoris Hierosolymis destina-
 tum fuisse ex Nicephoro (ε) di-
 scimus. Hinc plurimi festi dies,
 quos in antiquorum Historiis de-
 pre-

prehendimus, profluxere. Hinc litteræ illæ notissimæ, & adhuc passim residuæ, præcipue in Archivo nostro regio Holmiæ servatæ, remissionem peccatorum nunc 40. dierum, nunc unius anni atque 40. dierum, lucem viderunt. Quamdiu vero vel per quot dies solennitatem huiusmodi consecrationis continuerint, difficile est dictu; cum quosdam sanctos quibus templa consecrabant antiqui pluris fecerint, quosdam minoris; quod potuit causa esse vel longioris vel brevioris festivitatis. Atque sic aliquibus celebrarunt & profestum & festum ipsum, aliquibus non item, quæ de re consuli potest, Hosp. de festis, Dakman aliique. Interim supra memorati Salvatoris templi consecrationem quotannis 8. diebus peractam fuisse Nicephor.

(?) nos docet. Præterea his consecrationib⁹ convivia & comessationes addebantur, ut Gregorium M statutum nos docet lib. 9. *Indict.* 4. Epist. 71, ad Augustin. Anglor. Episcopum; ubi tabernacula circa Ecclesias erigi jubet de ramis arborum, ut in illis, religiosis conviviis solennitatem quisque celebraret diei consecrationis. Dicitus modo Gregor. non est primus eorum institutor, sed tantum confirmator. Nam ejusmodi convivia damnata sunt in concilio Nicæno (n). Consecrationem adeo necessariam esse credebant veteres, ut si quæ in templis antea agebantur, omnia irrita haberent. Hinc Upl. L. Kirck. IV. Glock. statuit: Biskuper a ther kuma / och Kirckio wi-
gie / ty at af ordom warder qwic-
ker (en lefwandes menniskia) kris-
ster/

ster / och Kirckiu h alagd. Quantum autem Episcopus pro opera sua circa hoc negotium acciperet, dimetiebantur secundum quantitatem templi. Pro minino 12. orulas, pro mediocri 3, & pro maximo 8 marcas haberet. (3) De c etero, cui, vel in cuius honorem primum Christiani templa sua consecrarint, porro videbimus. Qua in re nullum est dubium, quin domus, ubi conuenerunt Christiani ante tempora Constantini M. vocat e sint dominic e, hoc est, domus domini, Et ipsum Constantin. M. DEO soli, non sanctis dedicasse templa testatur Euseb. (1) Qui laudabilis mos adhuc A:o Dni 400. viguit (2). Et licet exstiterint plurima templa Augustini tempore nominibus sanctorum insignita, ut Alexandria Dionysii & Theonae (3); Augustinus tamen & Sozome-

minus (μ) testantur, quod hæc non sanctis in honorem dedicata sint, sed ad recordationem eventuum, qui acciderunt tunc in Ecclesia Christiana, cum hoc vel illud templum erigebatur, ut exemplo Athanasii templi pluribus ibidem ostendunt. Exoriebatur itaque hæc consuetudo tempore imperatoris Justiniani circa annū 500. Justinian. V. (1). Hic voluit, ut Deiparæ virgini Mariæ, aliisque templa fierent. Alii ut Ruffin, in Hist. Ecclesiast. (ξ) atque Sozomenus (ο) ad Theodosii M. tempora hoc rejicere volunt, ut templa sanctis honori exstruerentur. Tempore vero Lutheri hic mos, ut & sanctorum cultus proscribebatur, ut passim constat. De novo consecrabantur quoque apud antiquos Christianos templa, si vel

peni-

penitus combusta fuere, ut cano-
 nes veter, ostendunt, vel funditus
 corruerunt, & denuo reparatae
 sunt (σ) vel demum, si dubium
 exoriretur, num consecratum fue-
 rit hoc vel illud templum, nec ne
 (e). Voluit Ecclesia antiqua hoc
 ipsum tam late extendere, ut si
 delictum aliquod commissum fu-
 isset in templo, e. g. adul-
 terium, nil ibi prius postea agen-
 dum esse censerent, quam recon-
 secratione purgaretur (σ). Verum
 primitivam Ecclesiam ad hoc ubi-
 que non attendisse animadver-
 timus. Diacono enim quodam
 templum Constantinopolitanum
 stupro foeminae cuidam nobili il-
 lato, polluente, nullibi reconse-
 crationem ejusdem leges, sed il-
 lud solum, quod ab officio remo-
 tus fuerit adulter iste (τ). Ve-
 rum, satis de his. Jam immuni-
 tates, quas templa in consecratio-
 ne

ne acceperint, sub considerationem vocabimus.

(a) Euseb. lib. 4. de vita Constantini. Athanasius Apologia 2. pro Christ. (b) lib. 21. comment. (y) Nicephorus l. 8. c. 50. (d) Dist. 1. can. solenn. de consecrat. (e) lib. 8. cap. 50. (z) ibidem. (n) Hosp. de dedication. (s) Wästmann. Pagens R. B. 3. Glück. (i) lib. 3. de vit. Constant. M. (x) Augustin. in Psalm. 94. (λ) Euseb. lib. 3. cap. 6. (u) lib. 7. cap. 5. (v) Epiphanius Constantinop urbis Episcop. Constitut. 3. (ξ) lib. 2. cap. 27 & 28. (o) lib. 7. cap 24. (π) Decretum Justini 1. dist. de Fabrica. (e) Felic. 1. statutum circa a: 278 & confirmatum concilio Carthaginensi cap. 6. (σ) Alexand. III. decretum lib. 5. decretalium titul. 16. (z) Hosp. de dedicat. T.

§. X.

CHRISTIANI primitivæ Ecclesiæ,
E quin

quin maximi fecerint templa sua,
 nemo dubitet, & illum singula-
 ri profecuti sunt diem gaudio,
 quo primum hæc aperire illis con-
 cedebatur. Hinc conveniebat
 inter eos, quod nunquam quis
 ea violaret. Et quam indigne
 tulerint Ecclesiæ violationem tem-
 plorum, colligi potest ex variis &
 conciliis & synodis, in quibus
 de hoc pluribus agebatur, ne tem-
 pla inquinarentur. Sic in conci-
 lio Constantinopolit: can. 88.
 sanciebatur: Ne quis jumentum
 in templum induceret, qui se-
 cus fecisset, si esset laicus, ex-
 comunicari, si clericus, deponi ju-
 bebatur. Et in Synodo Carthagi-
 nens 4. A. 413. habita præcipie-
 batur: *Ne quis mercimonia vende-
 ret, intra templorum ambitum.* Præ-
 stabant ab omni vi tutum anti-
 qui Christiani non solum ipsum
 templum, sed & omnes res, tam
 mobiles

mobiles quam immobiles, ei subje-
ctas. Hunc in modum de ea re san-
xit antiquitus Wäntg. & Kirck. B. 21.
Cap. Alle ägha i Guds fridhi wa-
ra / och the helgha Kirckio / the
Gudz licama fêrghia / och thet äro
med i Glocck och farunöte. Hwar
som den frid bryster / thet är
swå gilt / som thet ware giordt
i Kirckio sielswe. Aream quoque
templi profanare scelere aliquo,
ut homicidium patrando, vel
vulnus alicui infligendo maxi-
me detestabile fuit. Quid? quod
colloquia ibi nulla inter se consere-
rent homines, ut de ipso rēplo nil
loquamur; quod sancitum est in
synodo Salegunstadiensi. A: 0
1263. habita cap. 9. Jūramenta
præterea, adeoque nec homa-
gia antiquitus in templis fi-
eri concedebatur. Ne mandata
publica & secularia vel in atriis
Ecclesiarum, vel in ipsis Ecclesi-

is recitarentur, in synodis olim sanciebatur Arelatensi cap. 23. & Turonensi cap. 39. Neque in templis quondam de causis agebatur, quæ sanguinis effusionem & corporalem aliquam pœnam concernebant. Hoc si quis fecisset, anathema esset, ut videre est ex Lucii statuto a. 1183 edito. Brevibus: Ecclesiæ ne ullis mundanis exponerentur suppellectilibus, sanxit concilium Lateranens. a. 1215 sub Innocentio III. habitum cap. 19. Bello insuper exorto, inter Christianos imperantes, victorem in templo sævisse, nullibi animadvertimus. Præcipuum vero apud Christianos templorum, & quidem cum gentilium fanis commune, jus erat, ut antea quoque ostendimus, quod fugientem illuc totum ab omni præstiterint violentia. Tempora Christianis asyla olim fuisse multi

Hi-

Historici tradunt, sed quando ea consuetudo exorta sit, plurimum dissentiunt. Quidam, ut Cranzius lib. 2. cap. 1. aliique Bonifacium, qui pontificatum tenuit, circa annum D. 623 primum hujus immunitatis auctorem constituent. Alii & illi quidem, ut nobis videtur rectius, dicunt, quod hoc longe ante Bonifacium non solum a Pontificibus, sed & imperatoribus atque conciliis sit institutum (β). Petrus de Natalibus (γ) definit tempus, dicendo: *Sylvestrum i. tempore Constantini M. jam decrevisse mortis reos ad templa confugiens recipiendos esse atque liberandos.* Et hæc antiquiora tempore Bonifacii facere, collatio Historicorum jubet, ex quibus discimus, quod primum privilegia alytorum non fuerint tanta, quanta demum ann. D. 500. & post facta sunt. Conf.

Concil. Aurelianen. can. i, ubi sanciebatur, ut templum aræque sine discrimine quibuscunque essent refugii loca, sive homicida, adulter vel fur esset, aut alia scelera commisisset. Quæ vero postea fuerit facies hujusmodi asylorum, brevibus tantummodo ostendemus. Nimirum variæ fortunæ obnoxia erant, Nunc amplificabâtur jura eorum, nunc minuebantur; donec prudentia imperatorum, ut Carol. M. (d) Et Rudolph. i. (s) statueretur, ut aperta quidem essent omnibus templa, quotquot illuc confugerent, sed custodirentur tamen assidue, ne inde effugerent interea temporis, dum de facto cujusque quæstio haberetur. Atque sic paulatim hic mos decrescere cœpit, & demum evanuit. Multa quidem adhuc sigillatim dicenda superessent de juribus templorum
in

in Patria, tam sub Papismo,
quam post reformationem religi-
onis; sed, quum neque temporis
neque facultatum ratio plura ad-
dere permittat, imponimus finem,

S. D. G.

(*a*) *Pet. Diikman de antiquitat.*
Ecclesiast. (*β*) *Genebrad. in Chronolog.*
sua fol. 672. (*γ*) *lib. 2. cap. 23, Ca-*
talog. sanctorum (*δ*) *Aventin. lib. 4.*
annal. (*ε*) *Coloniens. concil. cap. 13*



in Italia, cum sub Iuliano,
quod non est mirandum, si
tunc sed, quae non
sunt, in Italia, cum
sub Iuliano, cum sub Iuliano.

- (a) Sic, quae non
- (b) Sic, quae non
- (c) Sic, quae non
- (d) Sic, quae non
- (e) Sic, quae non

